

Інформаційна довідка щодо законодавчого забезпечення цифровізації судочинства в Україні та його гармонізації з правом Європейського Союзу*

Анотація. В інформаційній довідці узагальнено питання нормативно-правового та інституційного забезпечення цифровізації судочинства в Україні в контексті євроінтеграції. Проаналізовано особливості правового регулювання використання інформаційно-комунікаційних технологій у судовому процесі. Окреслено основні міжнародні та європейські підходи до цифрової трансформації правосуддя, зокрема у частині забезпечення доступу до правосуддя, ефективності судового розгляду та захисту прав людини. Визначено ключові напрями подальшого вдосконалення національного законодавства та практики цифровізації судочинства з урахуванням міжнародних стандартів і потреб забезпечення безперервності правосуддя.

Ключові слова: цифровізація правосуддя, Єдина судова інформаційно-комунікаційна система (ЄСІКС), електронна ідентифікація, відеоконференція, штучний інтелект, доступ до правосуддя, захист прав людини, процесуальне законодавство, міжвідомча електронна взаємодія.

Вступ

Цифровізація правосуддя в Україні є складовою ширшої державної політики цифрової трансформації та завданням однієї з ключових реформ у сфері правосуддя, спрямованої на підвищення ефективності, доступності та прозорості судової системи. Вона передбачає впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на всіх стадіях судового процесу – від подання позову до виконання судового рішення.

Базовим інституційним елементом цифровізації судочинства в Україні є Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), яка є інтегрованою платформою для електронного документообігу, комунікації між судом і учасниками процесу, а також автоматизації внутрішніх процедур суду. У межах цієї системи функціонують ключові підсистеми, зокрема «Електронний кабінет» та «Електронний суд», які дозволяють подавати процесуальні документи, та підсистеми відеоконференцзв'язку.

Нормативно-правове забезпечення цифровізації судочинства було посилене Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» від 29.06.2023 № 3200-IX¹, який запровадив обов'язкову реєстрацію електронних кабінетів в ЄСІТС або її окремій підсистемі (модулі) для визначених категорій суб'єктів, зокрема адвокатів, нотаріусів, державних та приватних виконавців, арбітражних керуючих, судових експертів, органів державної влади та інших державних органів, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб.

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами: Закон України від 29.06.2023 № 3200-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#Text>

У чинному процесуальному законодавстві України простежується оновлення термінологічного підходу до визначення базової цифрової інфраструктури правосуддя: у Кримінальному процесуальному кодексі України, Цивільному процесуальному кодексі України, Кодексі адміністративного судочинства України та Господарському процесуальному кодексі України законодавець замінив поняття Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) на Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему (ЄСІКС). Така трансформація безпосередньо пов'язана з формуванням і реалізацією Концепції ЄСІКС, яка передбачає перехід до більш інтегрованої, функціонально розширеної та технологічно узгодженої моделі електронного правосуддя. У цьому контексті зміна термінології відображає не лише оновлення назви системи, але й закріплює на нормативному рівні нову парадигму цифровізації судочинства, орієнтовану на забезпечення комплексної електронної взаємодії, міжвідомчої інтеграції та підвищення ефективності судових процедур.

Перспективи розвитку цифровізації судочинства в Україні безпосередньо пов'язані з євроінтеграційним курсом держави та необхідністю імплементації європейських стандартів у сфері правосуддя. У цьому контексті ключового значення набуває адаптація національного законодавства та практики функціонування електронного правосуддя до *acquis* Європейського Союзу (далі – ЄС). Водночас імплементація європейських підходів до цифровізації судочинства потребує не лише формального запозичення нормативних моделей, але й їх адаптації до національних правових та інституційних умов. У цьому аспекті важливо забезпечити узгодженість між цифровими інноваціями та фундаментальними принципами судочинства, зокрема правом на справедливий суд, ефективними засобами правового захисту й доступом до правосуддя, гарантованими, зокрема, практикою Європейського суду з прав людини.

Актуальним є комплексний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку цифровізації судочинства в Україні в умовах одночасного впливу внутрішніх трансформаційних процесів, пов'язаних із впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій і необхідністю забезпечення безперервності правосуддя в умовах воєнного стану, та зовнішніх євроінтеграційних зобов'язань держави, що передбачають гармонізацію національного законодавства із правом ЄС, зокрема у сфері використання цифрових технологій. Це, своєю чергою, обумовлює потребу в оцінці ефективності чинного нормативно-правового регулювання, його узгодженості з міжнародними стандартами та визначенні ключових напрямів подальшого вдосконалення з урахуванням принципів верховенства права, доступу до правосуддя та захисту прав людини.

Доцільно також зазначити, що Дослідницькою службою Верховної Ради України підготовлено Парламентське дослідження щодо законодавчих тенденцій впровадження інструментів штучного інтелекту у сфері правосуддя в Європейському Союзі², в якому розглянуто проблеми правового регулювання в ЄС використання інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту, у

² Парламентське дослідження щодо законодавчих тенденцій впровадження інструментів штучного інтелекту у сфері правосуддя в Європейському Союзі. *Дослідницька служба Верховної Ради України*. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/industry_policy/parliam_rs_indst/75868.html

функціонуванні судових систем та здійсненні правосуддя, а також окреслено правові можливості імплементації відповідного досвіду. Путівник законодавчого забезпечення правопорядку в Україні (у контексті рекомендацій Європейської Комісії)³ також зачіпає питання цифровізації судочинства.

Основна частина

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя Ради Європи (далі – СЕРЕП) ще у 2018 році ухвалила Європейську етичну хартію щодо використання штучного інтелекту в судових системах та їх середовищі (далі – Європейська етична хартія)⁴, яка закріплює принципи поваги до прав людини, недискримінації, прозорості, неупередженості, справедливості, якості та безпеки даних та збереження контролю людини над алгоритмічними рішеннями.

Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект і права людини, демократію і верховенство права (далі – Конвенція)⁵ є першим міжнародним юридично обов’язковим договором, який встановлює загальні принципи регулювання життєвого циклу систем штучного інтелекту (далі також – ШІ) у контексті захисту прав людини, демократії та верховенства права⁶. Конвенція закріплює обов’язок держав-учасниць забезпечувати, щоб діяльність у сфері ШІ відповідала стандартам прав людини, включаючи вимоги щодо законності, пропорційності, недискримінації та ефективного нагляду.

Регламент (ЄС) 2024/1689 Європейського Парламенту та Ради від 13 червня 2024 року про штучний інтелект (далі – Регламент ЄС про штучний інтелект)⁷ встановлює комплексну правову рамку регулювання розробки, впровадження та використання систем штучного інтелекту в Європейському Союзі на основі ризик-орієнтованого підходу, що передбачає диференційовані вимоги залежно від рівня потенційної шкоди для прав людини та суспільства. Його положення спрямовані на забезпечення безпечного, прозорого та людиноцентричного використання ШІ, поєднуючи стимулювання інновацій із захистом основоположних прав, а також фактично формуючи регуляторні стандарти, що впливають на глобальні підходи до цифрового врядування.

СЕРЕП ухвалила План дій на 2026–2029 роки: зміцнення верховенства права шляхом підвищення довіри до систем правосуддя (далі – План дій)⁸, що

³ Путівник законодавчого забезпечення правопорядку в Україні (у контексті рекомендацій Європейської Комісії). Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/law_judic_activ/Guide_lg-pravsud/76282.html

⁴ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>

⁵ Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. URL: <https://rm.coe.int/1680afae3c>

⁶ The Framework Convention on Artificial Intelligence. URL: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence>

⁷ Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1689>

⁸ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). 2026 - 2029 CEPEJ Action plan (VALLETTA ACTION PLAN): «Strengthening the Rule of Law by improving trust in justice systems». URL: <https://rm.coe.int/cepej-2025-12-en-action-plan-2026-2029/488029d875>

формує комплексну стратегію ЄС, спрямовану на посилення верховенства права через підвищення довіри до судових систем, їх цифрову трансформацію та підвищення ефективності функціонування правосуддя.

Так, одним із завдань, передбачених Планом дій, визначено підтримку цифрової трансформації та використання штучного інтелекту в системі правосуддя відповідно до прав людини, верховенства права та демократичних цінностей. Цей захід передбачає застосування подвійного підходу, що поєднує етичне осмислення та розробку практичних інструментів для використання цифрових технологій у правосудді відповідно до Європейської етичної хартії та Конвенції, з урахуванням ризиків, пов'язаних із впровадженням ШІ, зокрема недостатньої прозорості та зрозумілості алгоритмів, зменшення впливу людського розсуду й емпатії, ризиків дискримінації, а також проблем захисту даних, демократичної легітимності та підзвітності. Ще одним суттєвим викликом визначено радикальну трансформацію юридичної професії, що супроводжується ризиком скорочення робочих місць. Така тенденція може негативно вплинути на належне врахування потреб учасників судового процесу⁹, зокрема через зниження рівня індивідуалізованого підходу та професійної правничої підтримки.

Водночас передбачається, що діяльність CEPEJ буде зосереджена на безпечному використанні автоматизації в судових процедурах, питаннях цифрового суверенітету даних у Європі, обробці дипфейків та електронних доказів, а також розвитку стандартизації цифрових інструментів і технологічних рішень у сфері правосуддя. Окремим елементом є створення Обсерваторії з питань штучного інтелекту в правосудді, яка має здійснювати моніторинг ШІ-інструментів, аналіз їх відповідності правовим та етичним вимогам, поширювати кращі практики, а також розробляти аналітичні матеріали та практичні рекомендації, включно зі збором судової практики й підготовкою шаблонів для оцінки ризиків використання ШІ у правосудді.

Відповідно до Звіту Європейської Комісії щодо прогресу України в межах Пакета розширення Європейського Союзу 2025 (далі – Звіт)¹⁰ Україна наразі ще не гармонізувала національне законодавство із Регламентом ЄС про штучний інтелект. Також у Звіті вказано на необхідність термінового посилення потенціалу Вищої кваліфікаційної комісії суддів (далі – ВККС) шляхом розвитку автономних спроможностей для проведення надійних перевірок доброчесності кандидатів та подальшої цифровізації своєї діяльності. Акцентовано на важливості модернізації та цифровізації системи правосуддя, зокрема щодо управління судовими справами, а також для більш ефективного забезпечення виконання судових рішень.

Положення, викладені у Тіньовому звіті до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» та розділу 24 «Юстиція, свобода та безпека» Звіту у 2024

⁹ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). 2026 - 2029 CEPEJ Action plan (VALLETTA ACTION PLAN): «Strengthening the Rule of Law by improving trust in justice systems». URL: <https://rm.coe.int/cepej-2025-12-en-action-plan-2026-2029/488029d875>

¹⁰ Commission Staff Working Document. Ukraine 2025 Report. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2025 Communication on EU enlargement policy. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/EU-enlargement-.pdf>

році (далі – Тіньовий звіт)¹¹, відображають поступовий перехід України від фрагментарного впровадження цифрових рішень до формування системної політики цифровізації судової влади. У Звіті зафіксовано проведення технічного та функціонального аудиту ЄСІТС, за результатами якого було розроблено Концепцію ЄСІКС¹², а також у грудні 2024 року затверджено детальну дорожню карту розвитку ІТ-рішень у судовій системі¹³. Особливої ваги ця Концепція набуває у контексті реалізації Плану для Ukraine Facility – технічного документа, що визначає засади надання фінансової підтримки Україні з боку Європейського Союзу у 2024–2027 роках¹⁴. Подальший розвиток цього напрямку підтверджується затвердженням Концепції ЄСІКС, яка визначає цілі цифровізації судової системи до 2030 року. Нижче наведено складові елементи ЄСІКС (Рис. 1).

Рис. 1.

У цьому контексті цифровізація правосуддя набуває системного характеру, охоплюючи як нормативно-організаційні аспекти, так і розвиток та інтеграцію інформаційно-комунікаційних систем. Зокрема, Державною судовою адміністрацією України (далі – ДСА) запроваджено стандарти розроблення цифрових продуктів ЄСІТС. Важливим напрямом є також розбудова міжвідомчої електронної взаємодії між Єдиним державним реєстром судових

¹¹ Тіньовий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» та розділу 24 «Юстиція, свобода та безпека» Звіту Європейської Комісії щодо прогресу України в межах Пакета розширення Європейського Союзу у 2024 році. URL: <https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/10/shadow-report-2025-ua-2.pdf>

¹² Концепція ЄСІКС. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_178_2025_dodatok.pdf

¹³ Дорожня карта розвитку ІТ-рішень у судовій системі. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_534_2024_dodatok.pdf

¹⁴ Концепція ЄСІКС. URL: <https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/news/Kontseptsia%20ESIKS.pdf>

рішень та іншими державними реєстрами (системами), яка реалізується через спільні накази та укладення договорів про інформаційну взаємодію між ДСА та органами державної влади.

Подальший розвиток цифровізації простежується у сфері кримінального провадження, де спільним наказом між ДСА та Офісом Генерального прокурора № 249/448 від 24 жовтня 2024 року¹⁵ врегульовано електронний обмін процесуальними документами між Єдиним реєстром досудових розслідувань та центральною базою даних автоматизованої системи документообігу суду. Водночас впровадження спеціалізованих інформаційно-телекомунікаційних систем, зокрема системи «iКейс» у Вищому антикорупційному суді, забезпечує розширення електронної взаємодії між органами досудового розслідування, судом та учасниками провадження, зокрема шляхом подання та отримання процесуальних документів в електронній формі.

У 2024 році ДСА було розроблено для ВККС попереднє технічне завдання електронної підсистеми «Суддівське дос'є», що призначена для збору, обробки, зберігання та узагальнення інформації про суддів та їх близьких осіб. Окрім цього, через систему «Електронний суд» ВККС було надано доступ до ключових державних реєстрів, зокрема Державного реєстру фізичних осіб – платників податків, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Рекомендація, сформульована у Тіньовому звіті щодо ініціювання внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП)¹⁶ із метою використання модулів ЄСІТС під час розгляду справ про адміністративні правопорушення в режимі відеоконференції, знайшла своє відображення у законодавчій ініціативі, спрямованій на забезпечення процесуальних можливостей дистанційної участі в судових засіданнях. На розгляд Верховної Ради України було подано законопроект «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо надання можливості учасникам судового процесу брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції» (реєстр. № 5025 від 05.02.2021)¹⁷, який встановлював умови дистанційної участі в судовому засіданні у зв'язку із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19).

Виконання рекомендації, визначеної у Тіньовому звіті, стосовно уніфікації процесуальних норм щодо участі всіх учасників судових проваджень у судових засіданнях у режимі відеоконференції, частково реалізовано із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу

¹⁵ Про затвердження Порядку обміну процесуальними документами та іншими даними між інформаційно-комунікаційною системою «Єдиний реєстр досудових розслідувань» та центральною базою даних автоматизованої системи документообігу суду: Наказ Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України від 24.10.2024 № 249/448. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v249_750-24#Text

¹⁶ Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text>

¹⁷ Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо надання можливості учасникам судового процесу брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції (реєстр. № 5025 від 05.02.2021). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/25469>

адміністративного судочинства України щодо вдосконалення участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції» від 23.05.2024 № 3755-IX¹⁸. Цей Закон спрямований на вдосконалення процесуального регулювання дистанційної участі у судових засіданнях у межах господарського, цивільного та адміністративного судочинства, зокрема шляхом спрощення процедур прийняття відповідних рішень судом. Як зазначалося у пояснювальній записці до відповідної законодавчої ініціативи, ключовим завданням було усунення надмірних процесуальних бар'єрів, зокрема вимоги щодо постановлення ухвали про участь у відеоконференції всім складом суду у випадку колегіального розгляду справи, що сприяє підвищенню оперативності та доступності судового розгляду¹⁹.

Законопроекти «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судочинства та удосконалення наказного провадження у цивільному судочинстві» (реєстр. № 9090 від 10.03.2023)²⁰ та «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо цифровізації судочинства» (реєстр. № 9091 від 10.03.2023)²¹ спрямовані на формування нормативно-правової рамки інституціоналізації процесу цифровізації судочинства та адаптацію судової системи до умов воєнного часу. Проекти законів, серед іншого, передбачали розширення можливостей дистанційного здійснення правосуддя в умовах воєнного чи надзвичайного стану в разі виникнення обставин, які зумовлюють загрозу життю, здоров'ю та безпеці судді, учасників судового процесу, зокрема шляхом забезпечення розгляду справ у режимі відеоконференції поза межами приміщення суду із використанням власних технічних засобів. Обидва законопроекти знято з розгляду.

Висновки

Попри суттєвий прогрес у впровадженні цифрових інструментів у системі судочинства, чинне законодавство України в цій сфері потребує подальшого системного вдосконалення та узгодження. Насамперед, актуальним залишається завдання забезпечення комплексної гармонізації національного правового регулювання із європейськими стандартами у сфері електронного правосуддя. Така гармонізація має полягати не лише у формальному запозиченні окремих підходів, а й у їх системній адаптації до національних реалій з урахуванням принципів доступу до правосуддя, рівності сторін та ефективного судового захисту.

¹⁸ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3755-IX#Text>

¹⁹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції». URL: <https://itd.rada.gov.ua/bb928ee8-230e-4ead-8d7b-f920a8528c64>

²⁰ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судочинства та удосконалення наказного провадження у цивільному судочинстві (реєстр. № 9090 від 10.03.2023). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/41530>

²¹ Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо цифровізації судочинства (реєстр. 9091 від 10.03.2023). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/41532>

Законодавче регулювання цифровізації судочинства потребує забезпечення узгоджених та системних змін до цивільного, господарського, адміністративного й кримінального процесуального законодавства. У цьому контексті доцільним є гармонізоване законодавче закріплення базових підходів до використання цифрових інструментів, зокрема щодо участі в судових засіданнях у режимі відеоконференції та електронної ідентифікації учасників процесу.

З урахуванням досвіду попередніх законодавчих ініціатив, доцільно було б опрацювати питання нормативного закріплення можливостей дистанційного здійснення правосуддя в умовах воєнного чи надзвичайного стану, передбачивши в процесуальних кодексах можливість проведення судових засідань поза межами приміщення суду із використанням власних технічних засобів учасників процесу, а також обов'язковість електронної ідентифікації як передумови безпечної участі в таких засіданнях.

Окремого нормативного врегулювання потребує виконання рекомендацій, спрямованих на розширення використання відеоконференцзв'язку в судочинстві. Зокрема, доцільним є ініціювання внесення змін до КУПАП з метою повноцінної інтеграції модулів ЄСІКС у провадження у справах про адміністративні правопорушення, що дозволить забезпечити можливість дистанційної участі в судовому процесі. Також на порядку денному залишається питання дистанційного проведення з'їзду суддів України²² – ініціатива на виконання Дорожньої карти з питань верховенства права, яка визначає одним із пріоритетів удосконалення законодавства щодо можливості проведення з'їзду суддів в онлайн-форматі як винятку в разі неможливості його проведення офлайн.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

²² З'їзд суддів онлайн – питання для роздумів? Ініціатива на виконання Дорожньої карти з питань верховенства права. Рада суддів України. 27.03.2026. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/zizd-suddiv-onlajn-pitanna-dla-rozdumiv-iniciativa-na-vikonanna-doroznoi-karti-z-pitan-verhovenstva-prava-dla-ukraini>